

УДК 338.001

Кутах Катерина Миколаївна

старший викладач кафедри економіки

Сумський національний аграрний університет

Кутах Екатерина Николаевна

старший преподаватель кафедры экономики

Сумской национальной аграрный университет

Kateryna Kutakh

Senior Lecturer of Economics Department

Sumy National Agrarian University

**Стан, особливості та перспективи розвитку молочних кооперативів
України**

**Состояние, особенности и перспективы развития молочных
кооперативов Украины**

Status, features and prospects of dairy cooperatives development in Ukraine

Анотація. У статті розглядаються стан та перспективи розвитку молочних кооперативів в Україні. Основна увага приділяється аналізу їх особливостей та умов для створення їх в державі, а також розглянуті фінансові результати, які отримують молочні кооперативи. За результатами оцінки їх стану здійснений прогноз подальшого розвитку кооперативів молочної галузі.

Ключові слова: кооперація, фермери, міжнародний досвід, прибуток, співпраця, передовий досвід.

Аннотация. В статье рассматриваются состояние и перспективы развития молочных кооперативов в Украине. Основное внимание уделяется анализу их особенностей и условий для создания их в государстве, а также рассмотрены финансовые результаты, которые получают молочные

кооперативы. По результатам оценки их состояния осуществлен прогноз дальнейшего развития кооперативов молочной отрасли.

Ключевые слова: кооперация, фермеры, международный опыт, прибыль, сотрудничество, передовой опыт.

Abstract. The state and prospects of dairy cooperatives development in Ukraine are considered in the article. The main attention is paid to the analysis of their features and conditions for their creation in the state, as well as the financial results that dairy cooperatives receive. A forecast for the further dairy industry cooperatives development was made based on the results of their condition assessment.

Keywords: cooperatives, farmers, international experience, profit, cooperation, advanced experience.

Постановка проблеми. Успішний досвід функціонування молочних кооперативів у різних країнах доводить: прибутковий агробізнес в них можливий вже у недалекому майбутньому. Через кооперативи, реалізується 95% молочної продукції у Нідерландах, Австрії та Данії, 50% - в Бельгії, Великобританії, Польщі. Близько 90% молокозаводів у країнах ЄС та Північної Америки є кооперативними.

Кооперація у сільському господарстві України розвивається занадто повільно, знаходиться а початковому етапі. Створення достатньої кількості молочних кооперативів в Україні дасть можливість селянам відчувати себе справжніми підприємцями, реалізуючи молоко за справедливою ціною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику створення і функціонування кооперативів в Україні відображені в працях Ю Лупенка, О.Клокар, В.Бабаєва В, А. Пантелеймоненко, Я.Гаєцька-Колотило та багатьох інших[1,6,2].

Метою даної статті є:

- дослідити наявність та стан існуючих молочних кооперативів в державі;
- охарактеризувати особливості молочних кооперативів України та країн Західної Європи;

- визначити умови та шляхи для розвитку існуючих та створення нових молочних кооперативів в Україні.

Виклад основного матеріалу. На 1.01. 2017 року в наші країні налічується 993 сільськогосподарських виробничих кооперативи. Сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів зареєстровано 1097, а здійснюють господарську діяльність тільки 589, з них молочних - 151. Кооперативами об'єднано 24,8 тис. осіб, створено 1636 постійних робочих місць, які утримують 21758 голів великої рогатої худоби, з яких: 16953 голови корів, реалізовано 48,7 тис. тонн молока [8].

За дослідженнями науковців молочні кооперативи в Україні і в країнах з ринковою економікою суттєво різняться. Кооперативи змушені пристосовуватися до існуючих в країнах соціально-економічних умов.

У країнах, які створились після розпаду СРСР сільськогосподарські кооперативи створювалися в умовах переходу від колгоспної системи сільського господарства до ринкової економіки[5].

В країнах Західної Європи кооперативи також створювалися в різних соціально-економічних умовах.

Слід відмітити, що є спільні риси, які властиві сільськогосподарським кооперативам країн з розвиненою ринковою економікою:

1. Кооперативи створюються фермерами і тому вони не займаються спільно первинним сільськогосподарським виробництвом;
2. Кооперативи займаються наданням послуг своїм членам з постачання їм засобів виробництва та реалізації їх продукції з метою збільшення їх доходів;
3. Кооперативи дотримуються міжнародних принципів кооперації;
4. Кооперативи в основному відносяться до соціального сектору економіки - є некомерційними організаціями що до своїх членів;

Відмінності кооперативів в країнах з ринковою економікою і в Україні зведені в таблицю 1.

Таблиця 1

Особливості молочних кооперативів України та країн з ринковою економікою

Характеристика та особливості	Україна	Країни з ринкової економікою
Історичне минуле	В населення України з радянських часів було створено негативне відношення до кооперації.	Кооперація є не тільки видом економічної діяльності, а і способом життя.
Наявність законодавства та його застосування	Законодавство формується безсистемно залежно від інтересів окремих олігархічних груп або рівня розуміння проблеми. Нажаль, акти законодавства, як правило, не проходять попередньої апробації, що часто призводить до негативних наслідків. Часто норми законодавства не мають ні механізмів їх застосування ні ресурсів. Виконання норм закону в більшості випадків залежить від волі чинника.	Законодавство є системним та сформованим за допомогою знань отриманих на практиці. Воно постійно вдосконалюється при необхідності. Обов'язково плануються та виділяються необхідні ресурси для виконання норм законодавства та не допускається їх невиконання.
Механізми створення	Необхідність створення кооперативів дуже рідко з ініціативи фермерів, а в основному зовні (органами влади, проектами міжнародної технічної допомоги).	Створюються групами фермерів відповідно до потреби. Рішення про створення завжди є продуманим, спланованим.
Членство та громадський статус членів кооперативів	В середньому тільки один з 700 жителів сільської місцевості є членом кооперативу. В країні привабливість образу фермера не сформована і піддається сумніву.	Кожний фермер є членом хоча б одного кооперативу. Фермери - члени кооперативів виступають головними гравцями сільськогосподарської економіки і користуються повагою в суспільстві.
Неприбуткова основа кооперативів	В кожному випадку необхідно підтверджувати неприбуткову основу кооперативу.	Зрозуміла та існують чіткі правила і процедури для різних видів кооперативів.
Зона діяльності	Зазвичай, обмежується 1-4 селами.	Має можливість постійно розширюватись через об'єднання кооперативів.
Економічні можливості	Більшість кооперативів є невеликими об'єднаннями з незначними фінансовими можливостями.	Кооперативи та їх об'єднання мають достатньо ресурсів для впливу на ринки

		сільськогосподарської продукції (в т.ч. на міжнародному рівні).
Підтримка держави	Ресурси для розвитку є недоступними.	Мають гарну державну підтримку та доступ до ресурсів для розвитку.
Рівень знань та забезпечення кадрами	Низький рівень знань про кооперації. Керівники кооперації часто не мають необхідної підготовки. Системи підготовки кадрів не існує.	Працюють системи поширення знань: сільськогосподарські дорадчі служби та системи, які створені коопераціями. Є система підготовки кадрів.
Спеціалізація	Заради виживання кооперації диверсифікують власну діяльність через надання широкого спектра послуг.	В основному кооперації є вузькоспеціалізованими організаціями. В зв'язку з цим один фермер може бути членом кількох кооперацій.
Активність	Значна кількість кооперацій не веде діяльності, існує формально.	Більшість членів кооперації працює тривалий час.
Конкурентоспроможність	Низька в зв'язку з малою чисельністю.	Висока за рахунок ефекту масштабу і концентрації господарської діяльності.
Обсяги операцій	Низькі.	Високі.
Індустріалізація діяльності, впровадження новацій	Не мають можливості використовувати сучасне обладнання і технології через малі обсяги діяльності і відсутність ресурсів.	Користуються сучасною технікою та технологіями.
Рівень інтеграції	Коопераційні об'єднання тільки починають створюватися.	Майже всі кооперації є членами коопераційних об'єднань.
Міжнародна інтеграція	Кооперації не приймають участі в міжнародному обміні та міжнародних організаціях.	Приймають активну участь в міжнародному обміні та міжнародних організаціях.

На нашу думку основна причина відмінностей між сільськогосподарськими коопераціями України та країнами з розвинутою економікою криється в тому, що історія української кооперації фактично тільки починається. На сьогоднішній день умови для створення молочних кооперацій в Україні є (таблиця 2).

Таблиця 2

Наявність ВРХ (в т.ч. корів) та виробництво молока в Україні за 1990 – 2017 роки

Показники	Роки						Відхилення 2017 року від 1990 року
	1990	2000	2010	2015	2016	2017	
Кількість ВРХ у всіх категоріях господарств, тис. голів	24623,4	9423,7	4494,4	3750,3	3682,3	3530,8	14,3
Кількість ВРХ у господарствах населення, тис. голів	3540,1	4386,4	2968,0	2479,8	2468,4	2364,2	66,7
В процентному відношенні, %	14,3	46,5	66,0	66,1	67,1	67,0	+52,7 п.п.
Кількість корів у всіх категоріях господарств, тис. голів	8378,2	4958,3	2631,2	2166,7	2108,9	2017,8	24,1
Кількість корів у господарствах населення, тис. голів	2186,6	3107,3	2042,1	1661,5	1624,3	1551,2	70,9
В процентному відношенні, %	26,1	62,7	77,6	76,7	77,0	76,9	+50,8 п.п.
Виробництво молока у всіх категоріях господарств, тис. т	24508,3	12657,9	11248,2	10615,4	10381,5	10280,5	41,9
Виробництво молока у господарствах населення, тис. т	5874,2	8989,2	9031,9	7946,2	7675,9	7514,8	127,9
В процентному відношенні, %	24,0	71,0	80,3	74,0	73,9	73,1	+49,1 п.п.

За роки незалежності України кількість ВРХ у всіх категоріях господарств скоротилась в 7 разів, а в господарствах населення на 33,3% (або на 1/3). поголів'я корів в всіх категоріях господарств зменшилось в 4 рази, а в господарствах населення менш ніж на 1/3. Виробництво молока у всіх категоріях господарств зменшилось на 59,1%, в господарствах населення зросло на 27,9%. Господарства населення виявились більш стійкими до кризових явищ, які відбувались в Україні останні 27 років, ніж інші сільськогосподарські підприємства[6].

Відродження реальних кооперативних відносин в аграрному секторі України необхідно розглядати в якості стратегічного ресурсу розбудови ринкової економічної системи у сільському господарстві та комплексного соціально-економічного розвитку сільських територій.

Відведення недостатньої ролі для кооперації у процесах реформування аграрного сектору економіки України стало однією з основних причин погіршення соціально-економічного та екологічного стану сільських територій.

На базі кооперативів індивідуальні господарства матимуть можливість спільно домовляються про ціну молока з переробниками, закуповувати устаткування і покращувати продуктивність своїх корів через різні послуги і програми, які здійснюють кооперативи. В наш час в умовах жорсткої конкуренції на спільні кошти економічно вигідно купувати (насіння, техніку, корми, інше).

Основною метою об'єднання є створення сільськогосподарського кооперативного молокопереробного підприємства. На практиці мова йде про збирання та переробку молока в одному районі.

Молочний кооператив обов'язково повинен мати власну матеріально-технічну базу. Для початку діяльності передусім знадобиться молокоприймальний пункт. Це означає, що матимуть місце витрати на будівництво або придбання приміщення, в крайньому випадку його оренду. Необхідно також придбати або орендувати охолоджувальний танк і

відповідне лабораторне устаткування, підвести воду і електроенергію та ін. Також треба буде придбати власні транспортні засоби і скласти раціональні схеми і маршрути збирання молока, щоб максимально повно використати наявний спеціалізований транспорт. Коли молокоприймальний пункт почне працювати, треба буде також нести регулярні витрати на електроенергію, миючі засоби, витратні матеріали та ін. Крім того, в кооперативі мають бути голова і бухгалтер. Хтось повинен також приймати молоко, хтось – довозити його з віддалених сіл. Тобто з самого початку діяльності кооперативу в ньому мають працювати хоча б дві-три особи[9].

Прибутки у молочного кооперативу будуть від реалізації сирого молока за більш високими цінами (порівняно з індивідуальними господарствами) за рахунок збільшення її товарної партії і передпродажної обробки. Дуже важливо при цьому забезпечити відповідну кількість і якість молока для клієнтів-переробників (молокозаводів, сироварень, консервних заводів тощо). Економію дасть закупівля ресурсів за нижчими цінами. Наприклад, оптова ціна на корми, часто у 1,5-2 рази нижча за роздрібну.

Витрати молочних кооперативів складаються з двох частин – це витрати на закупівлю молока у населення і витрати, пов'язані безпосередньо з діяльністю кооперативу. Крім того, учасники кооперативів мають можливість спільно захищати свої інтереси в різних державних органах і перед контрагентами. А також можуть розподіляти ризики можливих втрат від діяльності кооперативу між усіма членами.

Свідченням того, що кооперативний рух набирає обертів в Україні став підписаний 22 лютого 2017 року меморандум про спільні дії у розвитку кооперації на селі, які підписали Хмельницька та Сумська обласні адміністрації. Перші практичні кроки представники громад двох областей обговорили під час круглого столу «Кооперація як стратегічний напрямок розвитку регіонів України».

Привіз на Сумщину досвід успішного створення кооперативу священнослужитель - владика Роман із Конотопсько-Глухівської єпархії.

Панотець родом із місць, де зараз показує гарні результати Перший національний аграрний кооператив (ПНАК), що встиг об'єднати 25 тис. членів у Хмельницькій, Чернівецькій, а тепер ще й Житомирській областях.

Голова Першого національного аграрного кооперативу Андрій Сапіженко повідомив сумських колег, що фахівці ПНАК будуть виїждати на місця, допоможуть сумчанам з аналізом ситуації, поділяться конкретними деталями і навичками, допоможуть уникнути проблем, які бачили на своєму шляху.

Висновок. На перспективу розвиток кооперативів має стимулювати не просто заготівлю молока, але й скорочення логістичного ланцюжка та створення місцевих переробних підприємств.

Отже, ідеологія процесу кооперації полягає у співпраці місцевої влади, науки, бізнесу, релігійних громад і тоді українцям все вдасться.

Література:

- 1.Бабаєв В.Ю. Державне регулювання розвитку обслуговуючої кооперації в аграрній сфері: автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. екон. наук: спец. 25.00.02 - "Механізми державного управління" / В.Ю. Бабаєв. - Харків, 2007.- 19 с.
- 2.Гаєцька-Колотило Я. 3. Поняття сільськогосподарської кооперації, її значення в умовах становлення ринкової економіки : [Електронний ресурс] / Студрада - коаліція юристів. - Режим доступу : <http://studrada.com.ua>.
- 3.Дубина М. П. Значення сільськогосподарської кооперації в аграрному секторі економіки: [Електронний ресурс] / Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/portal/.../204_Dub.pdf.
- 4.Зіновчук В.В. Кооперативна ідея в сільському господарстві України і США / В.В. Зіновчук. - [2. вид., доп. і перероб.] - К.: Логос, 1996. - 224 с.
- 5.Історія кооперативного руху / [Бабенко С.Г. та ін.], Львівська комерційна академія. - Львів: Ін-т українознавства НАН України, 1995. -412 с.
- 6.Пантелеймоненко А.О. Становлення і розвиток кооперативних організацій аграрного сектору України (друга половина ХІХ - початок ХХІ ст.): автореф.

дис. на здобуття наук, ступеня докт. екон. наук: спец. 08.00.01 - “Економіка теорія та історія економічної думки” / А.О. Пантелеймоненко. - К., 2009. - 54 с.

7.Про кооперацію: Закон України за станом на 04.07.2013 р. / Верховна Рада України. - Офіц. вид. - К.: Парлам. вид-во, 2013. - 413 с.

8.Сільське господарство України 2017: Статистичний збірник. - К.: Державна служба статистики України, 2018. - 402 с.

9.Малиш Н. А. Моделювання економічних процесів ринкової економіки [Електронний ресурс] / Н. А. Малиш. - Режим доступу: <http://chitalka.info/n295/>.